

РОДИННА ЛЕКСИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІПШЕННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН (КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД)

Здійснено теоретичний аналіз і практичне декодування наукових поглядів на досліджувані одиниці в контексті психології поліпшення міжособистісних стосунків. Здійснено поетапну методичну організацію та підтримку процесів вивчення родинних лексем; інформування щодо їхнього впливу на найближче оточення. Крім того, акцентовано увагу на потребі створення передумов для спільного родинного пізнання; розуміння значення досліджуваних номінацій для конструктивного спілкування. Спроєктовано ефективність указаних рекомендацій в аспекті формування родинної лексичної компетенції, виховання свідомого ставлення до міжособистісної взаємодії; інтеракційних процесів у сім'ї, школі та державі.

Запропоновано спектр різних видів робіт, які взаємопов'язані з лінгвістичним матеріалом і власними креативними міркуваннями. Серед умов, які забезпечували результативність навчального процесу в контексті опанування вказаних понять, визначено потребу різноаспектних спостережень під час аналізу запропонованих ситуацій та виконання вправ; систематичної індивідуальної роботи над собою; тощо. Звернено увагу на осмислення родинної лексики для розуміння емоцій близької людини; керування власними почуттями (комунікативно-діяльнісний підхід); взаємозв'язок понять емоційного інтелекту, пам'яті, слуху з досліджуваними номінаціями.

Зроблено висновки про перспективність подальших спостережень у заданому спрямуванні (комунікативно-діяльнісний аспект); наголошено на можливості інтенсифікації процесів засвоєння навчальної інформації, як-от: активно-го слухання, використання родинних лексем у практиці психологічної самопомоги, систематичної роботи над собою, свідомого оперування відповідними дефініціями, установлення причинно-наслідкового зв'язку, творчого застосування СІТ, обговорення висновків, вражень та інше.

Ключові слова: родинна лексика, комунікативно-діяльнісний підхід, родинна лексична компетенція, родинне пізнання, емоційний інтелект, патерни поведінки, психологічна самопомога.

Як відомо, ще давньогрецькі філософи Сократ і Платон наголошували на тому, що все зло світу, егоїстичність і світова нерівність виростають із неоднакових умов виховання дітей у родині. Л. І. Мацько додає: «У такому найближчому колі відбувається перше звертання до немовляти; перші уроки рідної мови, а матриця рідної мови з материнських уст теплом, ніжністю, ласкою огортає дитину, через неї пізнається світ, і це родинне пізнання є безперервним» [3, с. 409]. Звичайно, досконале оволодіння мовою, висока мовленнєва культура, зауважує науковець, досягаються у процесі мовного навчання й мовного виховання протягом усього життя від першого крику немовляти й до скону. Проте саме близькі люди закладають підвалини для подальшої освіченості та згуртованості, прагнення до самовдосконалення, універсальний досвід людського спілкування.

Актуальність нашої розвідки полягає в тому, щоб розглянути та реалізувати деякі аспекти практики формування досліджуваної компетенції у площині поліпшення міжособистісних стосунків; виховання родинного пізнання в ракурсі функціонування сучасних українських шкіл (комунікативно-діяльнісний підхід).

Мета статті – розглянути місце та значення процесу вивчення вказаних одиниць у контексті поліпшення взаємин між членами сім'ї; виховання й освіти покоління, яке підрастає (комунікативно-діяльнісний аспект).

Зокрема, родина як найменша соціальна група, розв'язує завдання, які стосуються осіб, що її утворюють, а також ті, що стосуються безпосередньо суспільства [5, с. 544]. Практика вивчення досліджуваних номінацій на уроках української мови дає змогу реалізувати потрібний рівень уваги до цієї соціальної групи, яка сприяє збереженню психічного здоров'я суспільства завдяки виконанню психогігієнічної функції, забезпечення почуття стабільності, безпеки, емоційної рівноваги та умов для розвитку [5, с. 545]. Питання взаємодії є досить непростим, зокрема, це стосується розуміння емоцій іншої особистості та управління власними. Зокрема, людство має здатність керувати спеціальними механізмами декодування експресій, зоровим і пропріорецептивним патернами [2, с. 522].

Варто зауважити, що поняття родинних лексичних номінацій тісно взаємопов'язане з вищезазначеними дефініціями та диференціацією емоційного інтелекту як низки здатностей індивіда, зокрема розпізнавання й розуміння власних емоцій; почуттів інших людей, самомотивації. Цікаво, що ця проблема набула великого поширення в англійській літературі, незважаючи на жорстку критику щодо підміни емоцій інтелектом. Та Г. Г. Гарськова спростувала вказану неправомірність зауважень, керуючись аргументами на користь емоційної здатності відображати ставлення людини до сфер життя та себе, інтелектуального розуміння відношень і операцій, здійснених у формі вербалізації лексем [2, с. 523]. Звичайно, цей процес потребує детальнішого усвідомлення й диференціації фактів, констатування тісного взаємозв'язку з емоційною пам'яттю використання родинних номінацій тата, мами, брата, сестри, бабусі, дідуся, тощо.

Науковці переконані: такі позитивні почуття сприяють кращому запам'ятовуванню матеріалу [2, с. 523]. Ба більше, П. П. Блонський наполягає: «Емоційна пам'ять здатна впливати на формування характеру особис-

тості» [2, с. 524]. Тож досить дискусійне питання правомірно ввійшло до численних підручників західних психологів першої половини ХХ ст., оскільки засвоєна в родині рідна мова дитини, підкріплена, доповнена систематизованими лінгвістичними знаннями, гарним мовленням у школі, закріплена й збагачена такими формами освіти, збережеться в нормативному стані і в дорослому віці, але постійно потребуватиме до себе уваги, доповнень, уточнень через зміни мовно-комунікативних ситуацій, стилістичну диференціацію значень і функцій, появу нових номінацій [3, с. 409–410].

Отож, зупинімося на деяких повсякденних діалогах для відповідної практики використання досліджуваних одиниць:

Ситуація 1. Безумовне прийняття рідних.

Донечко/синочку, я дуже рада/-ий бути твосою/їм ... мамою/татом.

Використання родинних номінацій у такому формулюванні дає змогу продемонструвати факт близькості та свояцтва незалежно від досягнень дитини; забезпечити відчуття впевненості у власній необхідності; подолання сумнівів і недовіри, деякої проблематичності стосунків чи поведінки.

Ситуація 2. Репрезентація позитивних емоцій.

Донечко/синочку, мені подобається дивитися, коли ти ... читаєш/малюєш/вчишся/доглядаєш за рослинами ..., тощо.

Ілюстрація позитивних емоцій дорослого щодо такої ж діяльності дитини сприятиме пошуку нею нових шляхів подібної поведінки, зменшенню виявів негативізму з метою привернення уваги батьків.

Ситуація 3. Ключові слова та обійми.

Мамо, мамуню, мамунцю, матусю, мамусю, мамочко / тату, татусю, таточку, татусечку / донечко / синочку / дідусю, дідуню / бабусю, бабусенько, бабусечко, бабунцю / тітонько / дядечку, ... я тебе люблю.

За умови, коли людина відчуває любов, вона здатна відкривати кращі сторони власної особистості, прагнути до розвитку та самовдосконалення, щедрості й позитивізму. Важливо пам'ятати, що для хлопчика як майбутнього чоловіка первинним еталоном жінки та нормативної родинної взаємодії виступатимуть особи мами/сестри/тітки/бабусі; для дівчинки – тата/брата/дядька/дідуся. Отож надзвичайно важливо створювати та підтримувати в сім'ї атмосферу любові й затишку, використовуючи адресні зізнання в любові для своїх рідних.

Ситуація 4. Проблема.

Мамо/тату/донечко/синочку/дідусю/бабусю/тітонько, ... у тебе щось сталося?

Відомо, що шлях до заспокоєння близької людини лежить через визнання її стану, як-от: засмученості, злості, розчарування, істерики тощо; акцентування уваги на ньому та використання пестливих варіантів родинних лексем незалежно від виявів реакцій.

Ситуація 5. Висловлення власного співчуття в контексті використання досліджуваних номінацій.

Мамо/тату/донечко/синочку/дідусю/бабусю/тітонько, ... мені дуже шкода, що...

Спільно пережиті неприємності здатні додавати сил для подолання найбільшого негативу, зміни тактики поведінки, пристосування чи відпускання емоцій.

Ситуація 6. Встановлення межі відповідальності згідно з визначеними родинними лексемами.

Донечко, синочку ... я твоя/-ий мама/тато. Я турбуюся про тебе, відповідаю за тебе, тому буде ось так ...

Діти потребують надійного захисту батьків, чіткої та передбачуваної поведінки, тому перші мають демонструвати реакцію послуху задля подальшого благополуччя, другі – залишатися головними.

Ситуація 7. Уявне переживання недоступних емоцій чи бажань.

Мамо/тату/донечко/синочку/дідусю/бабусю/тітонько, ... я так хотіла б/хотів би, щоб можна було...

Розуміння почуттів іншого та спільне прагнення втілити нереальність настроїв дає змогу сформувати почуття єдності родини, непереборний оптимізм і здатність позитивного погляду на світ.

Ситуація 8. Установлення особистих кордонів.

Мамо/тату/донечко/синочку/дідусю/бабусю/тітонько, ... ти отримав/отримала відповідь на своє запитання.

Ця тактика дає змогу втримати авторитет і водночас відстояти межі власної особистості.

Ситуація 9. Фрустрації.

Мамо/тату/донечко/синочку/дідусю/бабусю/тітонько, ... таке буває. Ти можеш почувати себе так.

Важливо використовувати родинні номінації для визнання стану близької людини та зміцнення міжособистісних стосунків; внесення чіткості до переживань.

Ситуація 10. Вираження єдності.

Мамо/тату/донечко/синочку/дідусю/бабусю/тітонько, ... ми посварилися, але ми помирилося, і ніщо не роз'єднає нас, бо ми – родина.

Уживання досліджуваних одиниць в аспекті закликів до згуртованості, здатне заспокоїти учасників конфліктної ситуації; втілити відчуття взаємної близькості.

Ситуація 11. Готовність допомогти.

Мамо/тату/донечко/синочку/дідусю/бабусю/тітонько/дядечку... я буду поруч і завжди готова/-ий тобі допомогти.

Родинні номінації в складі таких формулювань здатні підтримати людину в подоланні життєвої невизначеності; відпусканні негативних емоцій і пошуку варіантів розв'язання проблем.

Ситуація 12. Доступність підтримки.

Мамо/тату/донечко/синочку дідусю/бабусю/тітонько, ... якщо тобі буде потрібна допомога, попроси!

Досліджувані одиниці, адресовані в контексті близької взаємодії, дають змогу зберігати роль ненав'язливого, але головного порадики.

Ситуація 13. Тайм-аут.

Мамо/тату/донечко/синочку/дідусю/бабусю/тітонько, ... ми поговоримо про це пізніше.

Родина – це перш за все терпіння, вміння керувати власними емоціями та обходитися без образ. Такі формулювання надають можливість уникати покvapних рішень чи непорозумінь; осмислено підходити до розв'язання проблем.

Ситуація 14. Intermezzo.

Мамо/тату/донечко/синочку/дідусю/бабусю/тітонько, ... зараз я дуже сердита/-ий, мені потрібно заспокоїтися.

Використання досліджуваних одиниць у запропонованому варіанті особистих зізнань здатне продемонструвати толерантне ставлення до членів сім'ї.

М. Й. Варій пропонує тактики дихальних вправ як найдоступнішого способу регуляції емоційних порушень. Чергування (по чотири рази) дихання: через ніс і рот за схемою; мовчання:

- вдих носом – видих носом;
- вдих носом – видих ротом;
- вдих ротом – видих ротом;
- вдих ротом – видих носом [2, с. 539].

Г. Д. Горбанов рекомендує оволодіти повним черевним диханням і двома видами ритмічного [2, с. 539].

Крім того, великого значення варто надавати поняттю емоційного слуху як досвіду, здобутого в процесі спілкування чи вродженої здатності розпізнавати сум, радість, страх, гнів, нейтральність емоцій людини [2, с. 524]. До того ж психологи визнають дієвість музикотерапії як способу гармонізації внутрішнього стану людини. Позитивний вплив убачаємо на рівні номінацій нот, як-от: Do – Dominus – Бог; Re – rerum – матерія; Mi – miraculum – диво; Fa – familias planetarium – сім'я планет (сонячна система); Sol – solis – Сонце; La – lacteal via – Молочний шлях; Si – siderae – небеса.

Вправа 1. Підготуйте усний відгук до запропонованого уривку. Акцентуйте увагу на родинних номінаціях осіб у контексті освіти й виховання покоління, що підрастає.

Звучання рідної мови навколо формує в немовляти звуковий образ рідної мови ще задовго до того, як воно почне артикулювати окремі слова, заговорить, стане закріплювати у свідомості предметне значення звукових слів. Засвоєння мови таким природним шляхом іде легко й невимушено. Тому дуже важливо, щоб мати це розуміла, і сама знала мову, досконало володіла нею. Ще дві тисячі років тому римський ритор Квінтіліан радив до дітей брати годувальниць із гарною вимовою [3, с. 409].

Вправа 2. Дослідіть і занотуйте секрети комфортних взаємостосунків між чоловіком і дружиною; батьками й дітьми; братами та сестрами. Зверніть увагу на відповідні родинні номінації, як-от:

Святитель Іван Златоуст давав такі поради для взаєморозуміння в сім'ї: чоловікові любити свою жінку та турбуватися про неї, немов Ісусу Христу про церкву; а жінці – поступатися чоловікові. Лише за умови, коли тендітна стать відчуватиме любов до себе, вона буде дружельною; чоловіки, бачачи поступки жінки, – лагідними.

Вправа 3. Напишіть твір-роздум на довільно сформульовану тематику, послуговуючись однією з наведених цитат:

«Любов – це мистецтво, якого потрібно вчитися і в якому необхідно вдосконалюватися» [4, с. 604].

«Материнська любов – це любов сильного до слабкого, заможного до беззахисного, найбільш безкорислива для всіх» [4, с. 606].

«Братська любов – це любов між рівними, яка однаково розподіляється людиною на всіх близьких людей» [4, с. 606].

Любов передбачає турботу про іншу людину, зацікавленість у поліпшенні життя та розвитку; милосердя й відповідальність; повагу та активне проникнення у світ іншого з метою пізнання, але без порушення права мати таємниці та залишатися особистістю» [4, с. 605].

Велике значення для психологічної сумісності людей має взаємне дослідження та обопільне узгодження індивідуальних ціннісних орієнтацій; вироблення на їхній основі загальносімейних вартостей [5, с. 546; 1, с. 253–313].

Вправа 4. З'ясуйте та запишіть життєві пріоритети членів Вашої родини. Зверніть особливу увагу на поради старшого покоління, як-от: дідусів і бабусь, їхніх батьків.

Вправа 5. Спробуйте сформулювати та творчо зобразити (за допомогою СІТ) спільну систему цінностей Вашої сім'ї. Зважайте на потребу самореалізації та самоствердження кожного члена родини; прагнення до незалежності [5, с. 547].

Висновки. Отже, вивчення досліджуваних одиниць як інструментарію для поліпшення міжособистісних взаємин у сім'ї (комунікативно-діяльнісний підхід) сприяє формуванню родинної лексичної компетенції та вихованню й освіті покоління, що підрастає; усвідомленому ставленню до систематичної роботи над собою.

Використана література:

1. Бодалев А. А., Столин В. В. Общая психодиагностика. Санкт-Петербург : Изд-во «Речь», 2000. 440 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник для студ. психол. і педагог. спеціальностей. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
3. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : навч. посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.
4. Немов Р. С. Психология. В 3-х кн. Кн. 1. : Общие основы психологи : учеб. для высш. пед. учеб. заведений. 5-е изд. Москва : Гуманитар. изд. Центр ВЛАДОС, 2006. 687 с.
5. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю. Л. Трофімова. 5-те вид., стереотип. Київ : Либідь, 2005. 560 с.

References:

1. Bodalev A. A., Stolyn V. V. (2000) Obshchaia psikhodiagnostika [General psychodiagnostics]. SPb. : Yzd-vo "Rech". 440 s. [in Russian].
2. Varii M. Y. (2007) Zahalna psykholohiia: Pidruchnyk [General Psychology: Textbook]/ Dlia stud. psykhol. i pedahoh. Spetsialnostei. 2-he vydan., vypr. i dop. K.: "Tsentr uchbovoi literatury". 968 s. [in Ukrainian].
3. Matsko L. I. (2009) Ukrainska mova v osvitnomu prostori: navchalnyi posibnyk dlia studentiv-filolohiv osvitno-kvalifikatsiinoho rivnia "mahistr" [Ukrainian language in the educational space: a textbook for students-philologists of educational and qualification level "Master"]. K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 607 s. [in Ukrainian].
4. Nemov R. S. (2006) Psykholohiia. V 3-kh kn. Kn. 1. : Obshchye osnovy psykholohy : ucheb. dlia vyssh. ped. ucheb. zavedenyi. [General principles of psychology]. 5-e uzd. M. : Humanytar. yzd. Tsentr VLADOS. 687 s. [in Russia].
5. Psykholohiia : pidruchnyk (2005) [Psychology: a textbook] / Y. L. Trofimov, V. V. Rybalka, P. A. Honcharuk ta in.; za red. Y. L. Trofimova. 5-te vyd., stereotyp. K. : Lybid. 560 s. [in Ukrainian].

Rudiuk T. V. Family vocabulary as a tool for improving interpersonal relationships (communicative-activity approach)

The article provides a theoretical analysis and practical decoding of scientific views on the studied units in the context of the psychology of improving interpersonal relationships. The step-by-step methodical organization and support of processes of studying of family tokens is developed; informing on their impact on one's inner circle. In addition, the emphasis is placed on the need to create preconditions for the joint family language cognition; understanding the significance of the studied categories for constructive communication. The effectiveness of these recommendations in terms of the formation of family lexical competence, educating a conscious attitude to interpersonal communication; interaction processes in the family, at school and in the state is analyzed.

A range of different types of work, which are interrelated with the linguistic material and one's own creative considerations, is submitted. Among the conditions that ensured the effectiveness of the educational process in the context of mastering these concepts, the need for multifaceted observations during the analysis of the proposed situations and exercises, constant self-improvement, etc., are identified. Attention is paid to reflection of family vocabulary through understanding the emotions of a loved one; control one's feelings (communicative-activity approach); the relationship of the concepts of emotional intelligence, memory, hearing with the studied categories.

Conclusions are made about the prospects of further observations in the specified direction (communicative-activity aspect); the emphasis is placed on the possibility of intensifying the processes of learning information such as active listening, implementing family tokens in the practice of psychological self-help, personal development, conscious use of relevant definitions, causation, creative use of IT, discussion of the findings, impressions, etc.

Key words: family vocabulary, communicative-activity approach, family lexical competence, family language cognition, emotional intelligence, patterns of behavior, psychological self-help.